

ZÖLD VÁLSÁGKEZELÉS ÉS GAZDASÁGÉLÉNKÍTÉS

Környezetgazdászok kiútkeresése

rövid összegzés

Budapest, 2010. november 1.

Lélegzet Alapítvány

Szerzők:

**Balogh Tamás
Bencze Izabella
Bendik Gábor
Beliczay Erzsébet
Horváth Katalin
Horváth Zsolt
Kató Gábor és mások
Kerpen Gábor
Kiss Krisztina
Kohlheb Norbert
Lukács András
Pavics Lázár
Pál János
Podmaniczky László
Skutai Julianna
Tarnai Mária**

Opponens:

Szlávik János

Szerkesztette és a kutatást vezette:

Kiss Károly

Készült a Foglalkoztatási és Szociális Hivatal megbízásából

(A címlapon: Kassák Lajos grafikája)

Zöld válságkezelés és gazdasági stabilizálás

Környezetgazdászok kiütkeresése

A Gazdasági és Szociális Tanács megbízásából környezetgazdászok és a jóléti szolgáltatásokkal foglalkozó közgazdászok egy csoportja válságkezelő és gazdaságélénkítő stratégiát dolgozott ki. A kutatásnak az a célja, hogy bemutassa, a hazai gazdasági válság kezelésének *van* környezetbarát útja, a zöld gazdaságélénkítés reális és hathatós választási lehetőség. E rövid ismertetésben a terjedelmes, 16 résztanulmányt tartalmazó anyagról adunk áttekintést.

A magyar gazdaság akut válsághelyzetéből a kiutat a költségvetési hiánycél tartásának és a gazdaság élénkítésének egyes kombinációja fogja meghozni. Ebbe az irányba mutat a kormány két gazdasági programja. E kutatás környezetgazdász szerzői nem kívánnak állást foglalni a megszorítások-élénkítés nemzetközi szinten is folyó gazdaságelméleti-gazdaságpolitikai vitájában. Ehelyett *saját válságkezelő, gazdaságélénkítő koncepciót dolgoztak ki*. A kutatás lényege: hogyan állíthatók a környezetpolitika eszközei az adott cél szolgáltatába, hogyan alkalmazhatók a magyar gazdaság válsághelyzetének a feloldására. A szokásos „ügymenet” szerint eddigi munkáink arra irányultak, hogy zöld, környezetbarát irányba tereljük a gazdaságot, s kimutattuk, hogy egyúttal milyen hagyományos értelemben vett előnyök származnának abból. Most viszont – tekintettel a válsághelyzetre – fordított logikát alkalmaztunk: arra törekszünk, hogy bebizonyítsuk, a környezetpolitika eszköztárának és értékrendjének alkalmazása hatásos válságkezelő programot eredményezhet.

Pénzteremtés a költségvetés számára

Két olyan ágazat van, ahol a környezetvédelmi intézkedések a költségvetés számára tetemes bevételnövekedést (illetve kiadáscsökkenést) hozhatnak. Az egyik a közlekedés, a másik az energia-szektor. A közúti közlekedés terén hozott intézkedésektől (melyek az okozott környezeti károk externalizálásának, azaz másokra hárításának a csökkentésére és az indokolatlan támogatások megvonására irányulnak) a költségvetés 400-500 md Ft nagyságrendű bevételre számíthat. Ezek közül néhány nagyobb tétel: nehéz tehergépkocsik útdíja 100 md Ft, a gépkocsik beszerzésével és használatával kapcsolatos elszámolások szigorítása kb. 200 milliárdos bevételt eredményezhet, a balesetek egyes költségeinek megfizettetése az üzleti biztosítókkal pedig 80 md forinttal mentesítheti a társadalombiztosítást.

Külföldi kutatások hasonló nagyságrendű eredményekre jutottak. Az Európai Bizottság megbízásából készült GRACE tanulmány¹ szerint pl. több mint 1000 milliárd forinttal javulna a közjólét Magyarországon évente, ha a közúti közlekedés által okozott környezeti és egészségi károk költségét megfelelő adók és díjak formájában megfizettetnék a közlekedés résztvevőivel, és az így keletkezett többlet adóbevételt az élönmunkát terhelő adók és járulékok csökkentésére használnák fel. A GDP 4 százalékának megfelelő gyarapodás a környezeti és egészségi károk mérséklődésének köszönhetően következne be, valamint annak, hogy az árak

¹ Ld. <http://www.grace-eu.org/>

jóval kevésbé torzítanának, és így a gazdaság szereplői a mainál sokkal ésszerűbb döntéseket hoznának.

Az energia-szektorra vonatkozó javaslataink elsősorban a fosszilis energiák sokféle mezben jelentkező, burkolt támogatásának a megszüntetését célozzák, de természetesen itt is mérsékelni kell az okozott környezeti károk externalizálását – azaz az okozó fizesse meg a károkat. Ilyen jellegű javaslataink a költségvetés számára 500 – 700 md Ft összegű bevételt (illetve kiadás-csökkenést) jelenthetnek. Főbb összetevőik: az üzemanyag-adók elmaradt valorizációja és a forint reálfelértékelődésének figyelmen kívül hagyása az energiatermékek hazai árazásakor, a hazai kőolaj és földgáz kitermelésekor képződő bányajáradék indokolatlanul magas hányadának "el nem vonása" a költségvetés által, a szokatlanul magas nagy- és kiskereskedelmi árrés és az okozott környezeti károk meg nem fizetése.

Tekintve, hogy a közúti közlekedés és az energiaszektor az üzemanyagok vonatkozásában, és részben az okozott környezeti károk terén átfed egymással, a két ágazatban „teremtett” költségvetési többlet-bevétel (illetve kiadáscsökkentés) összege csak 700-900 md Ft körüli nagyságú. (Összevetésként: a központi költségvetés jövőre tervezett kiadása 8.800 md, az államadósság kamatai 1050 milliárdot tesznek ki és az első, 29 pontos kormányprogramtól 350 milliárd bevétel várható.)

Ezek a javaslatok természetesen csak *potenciális lehetőségek*, és realizálásukhoz erőteljes politikai elszántság és a környezetvédelmi célokkal való azonosulás szükséges, hiszen hatalmas ipari lobbikat és fogyasztói érdekeket sértenek. Azt viszont hangsúlyozni szeretnénk, hogy itt nem csupán környezetvédelmi törekvésekről (sokak szemében indokolatlan túlkapásokról, netán valami zöld hóbortról) van szó; javaslataink kiállják a gazdaságelmélet próbáját. A sztenderd jóléti közgazdaságtan értelmében ugyanis externáliák (fedezetlen környezeti károk) esetében a piac hibázik, kudarcot vall, és állami beavatkozásra van szükség a társadalmi-gazdasági optimum elérése érdekében. (Ha pedig a helytelen állami beavatkozás miatt lép fel hasonló hiba, - lásd környezetileg káros támogatások - azt is ki kell igazítani.) Márpedig környezetvédelmi indíttatású javaslataink egytől-egyig negatív externáliák megszüntetésére, vagy az intézményi és szabályozási kudarcok és az adórendszer torzításainak kiküszöbölésére irányulnak.

A mi javaslataink a termelőket és fogyasztókat egyaránt érintik. Ezzel szemben a kormány bevételnövelő intézkedései, *a két kormánycsomag* csak a nagyvállalati-banki szektort érintik és az ott képződő extraprofitot csapolják le. Az érintettek körét tekintve tehát a különbség nyilvánvaló. A másik vonatkozásban viszont a javaslatok átfednek: ha a kormány javaslataink értelmében járna el, a közúti közlekedés és a fosszilis energiatermelés és elosztás területén nem képződne extraprofitok, sőt, a gazdaságos működés is veszélybe kerülne. (Ezzel szembe kell nézni: ha a közúti közlekedés és a fosszilis energiaszektor a sztenderd gazdaságelmélet elvei alapján működne, veszteséges lenne. Ez nagy lökést adna az energiahatékonyság javításának, a környezetbarát közlekedési módok elterjedésének és a megújuló energiák fejlesztésének, mindezek által pedig az egész gazdaság egy alacsony energiaintenzitású szerkezet felé tolódna el, s hasonló változások keletkeznének a fogyasztás területén is.)

Mire használjuk fel a bevételi többletet?

Izgalmas kérdés, hogy mi történjék a javaslataink eredményeképpen előteremtett hatalmas összegekkel, mire használjuk fel a pénzt. A hiánycél tartására? A kkv-k megerősítésére? A foglalkoztatás növelésére?

1992 óta, amikor kidolgoztuk az első „zöld költségvetést”, és attól kezdve minden évben, e munkák középpontjában az állt, hogy a többlet-bevételekből az élőmunka terheit kell elsősorban csökkenteni a foglalkoztatás növelése érdekében. Beszűkülte piaci lehetőségek idején azonban ez sem csodaszer, és bár az élőmunkán lévő adóék Magyarország esetében – amióta ezzel a kérdéssel foglalkozunk – valóban az egyik legmagasabb az OECD országokban, a történet másik fele viszont az, hogy a bérszínvonalunk igen alacsony, és a vállalkozók számára a kettő együttes összege számít. Ráadásul a hazai piacot a nagyvállalatok uralják, a verseny korlátozott, és az adott feltételek között fennáll a veszély, hogy az alacsonyabb bérköltségek nem a foglalkoztatás bővítésére ösztönöznek, hanem a monopolhelyzetben lévő vállalatok profitját növelik.² Ebből az következik, hogy az intézkedéssel párhuzamosan javítani kell a versenyfeltételeket.

A 2008 nyarán kibontakozó pénzügyi és gazdasági világválság hatására a környezetgazdaságtan művelői új prioritást állítottak fel: a keynesista, keresletbővítő válságkezelés következtében létrejött hatalmas államadósságok csökkentését környezetvédelmi adók kivetésével, illetve a környezetileg káros támogatások megvonásával. Sajnos, a legújabb fejlemények szerint a vezető nyugati országok nem ezt az utat választják: lásd a német, majd az angol takarékosági csomagokat. (A környezetgazdászok javaslatainak egyes elemei azonban megtalálhatók e csomagokban.)

Kutatásaink azt igazolják, hogy az élőmunkát terhelő költségek tekintetében a legerősebb korreláció Magyarországon is a munkáltatói járulék és a foglalkoztatás között áll fenn. A munkavállalói bérterhek csökkentésének foglalkoztatási hatása már több körülménytől függ: az első vagy a második keresőről van-e szó, a család jövedelmi szintjétől, a legalacsonyabb jövedelmű csoportoknál a marginális adórátától és attól, hogy mennyire bőkezű a szociálpolitika, valamint a munkavállalók érdekérvényesítési erejétől. Ezért a költségvetési többlet-bevétel egy részét mindenképpen a munkáltatói tb-járulék csökkentésére indokolt költeni. (Még akkor is, ha a monopolhelyzetben lévő nagyvállalatok „lenyelik”; a kis- és középvállalatok versenyképességét viszont jelentősen javíthatja.) De nyilvánvaló, hogy a 3,8%-os hiánycél tartása most felülírhatja a bármennyire is fontos foglalkoztatás-növelési törekvéseket. És az is nyilvánvaló, hogy mind a foglalkoztatás növelése, mind a gazdaság fellendítése érdekében erőteljes intézkedéseket kell hozni a kkv-k javára. (Nehezebb feladat ugyanis a gazdaság élénkítése, mint a megszorításokkal és profitelvonással elért hiánycél tartása.)

A kkv-kon sokat segít a társasági adó leszállítása 10%-ra 500 millió árbevétel alatt, és az a kormányzati szándék, hogy részesedésüket az EU-s támogatásokból a jelenlegi 10%-ról 40-50 százalékra növelik.³ Ha azonban nincs piacuk, a támogatást felélik, személyes fogyasztásra költik, az erőfeszítés kárba veszik.

² Lásd erről: *Heti Válasz*, 2010. június 24.

³ *Heti Válasz*, 2010. június 24.

Mivel a költségvetési deficit tartását a kormány mindenképpen „kiizzadja”, s a kkv-k is erőteljes támogatást kapnak kétféle módon is, azt tartanánk célszerűnek, ha a többlet felhasználásában az alábbi prioritás érvényesülne: (1) a munkáltatói tb-járulék mérséklése, (2) az oktatás és ezen belül különösen a szakképzés fejlesztése (a termelő ágazatok igényeire tekintettel) (3) az egészségügy finanszírozása, (4) az öko-innovációk támogatása, (5) az energiahatékonyság javítása az energiaigényes ágazatokban.

Számításaink szerint ha a többletbevételek 1/3-át a munkáltatói tb-járulék mérséklésére költenék, az a foglalkoztatottságot 8-9%-kal emelné meg. (Azzal a feltételezéssel élve, hogy az érintett szektorok termelés-bővítése nem ütközik piaci akadályokba.)

A zöld gazdaság lehetőségei

A legfejlettebb országokban kezdetben nagy hangsúlyt kapott a „Green New Deal”, a világgazdasági és pénzügyi válságból a zöld gazdaság fejlesztésével, elsősorban a megújuló energiák termelésével történő kilábalás. Gazdaságtörténeti analógiákkal bizonyították, hogy a válságoknak megújító erejük van, a kitörések mind jelentős szerkezeti és technológiai változásokkal egybekötve mentek végbe. A gyakorlati megvalósulás azonban kiábrándító volt. A ma már világméretekben 12 ezer milliárd dollár körülire tehető stabilizációs csomagoknak csak a töredéke szolgálta a zöld gazdaságélénkítést. Eluralkodott a keynesista keresletbővítés és az újból alacsony olajárak miatt – az adott feltételek mellett – a megújuló energiákba történő befektetés nem vált gazdaságossá.

A gyakorlati tapasztalatok tükrében kezdenek letisztulni azok a nézetek is, melyek a zöld gazdaság hatalmas munkahelyteremtő potenciálját hangoztatták. Úgy tűnik, hogy ez a potenciál nem közvetlenül magában a megújuló-energia termelésben és az ahhoz szükséges technológiák gyártásában rejlik, hanem inkább azokban a tevékenységekben, melyek az energia-hatékonyság növelésének kényszere miatt jönnek létre: lakásszigetelés, alacsony fogyasztású autók és mindenféle más berendezések gyártása, stb. (Jó hasonlat erre a mikroprocesszorok megjelenése: gyártásuk Amerikában csak a munkaerő 0,4%-át köti le, de alkalmazásukra hatalmas iparágak épülnek rá.)

E kutatás keretei között a hazai zöld gazdaság négy területét vizsgáltuk meg: az energiahatékonyság fokozását az épületek szigetelése tekintetében, a megújuló energiák termelését, a környezetbarát mezőgazdaságot és a hulladékgyűjtést. A fő szempont itt is az volt, hogy mennyiben és milyen módon képesek ezek az ágazatok hozzájárulni a rövidtávú gazdasági stabilizáláshoz. A rövidtávú eredmények elérése korlátozott, hiszen a tevékenységek (különösen az első három) élénkítéséhez – az adott torz gazdasági feltételek mellett – a támogatások jelentős növelésére lenne szükség, s a jelenlegi költségvetési helyzetben ez nem járható út. A foglalkoztatás bővítésével viszont részben hozzájárulhatnak az akut gazdasági válság enyhítéséhez, az energia-megtakarítással pedig jelentékenyen.

A hazai épületállomány energiahatékonyságának javítása jelentős foglalkoztatás-bővítő és energia-megtakarító hatással járna. Egy 700 md Ft nagyságú támogatás közel 100 ezer munkahelyet teremtene. Az összeg egyik fele költségvetésen kívüli forrásokból előteremthető, másik részét pedig önerőből adnák az érdekeltek.

A megújuló energiák termelése – a jelenlegi torz közgazdasági feltételek mellett - támogatás-igényes, foglalkoztatásbővítő hatásuk nem számottevő, ezért az akut zöld válságkezelésben nem kaphat jelentősebb szerepet.

A mezőgazdasági támogatások jelentősebb átrendezésére lenne szükség ahhoz, hogy a környezetbarát mezőgazdaság számottevő szerephez jusson. Megújuló-energiát termelő potenciálja igen figyelemre méltó, de az ökológiai gazdálkodás nem jár feltétlenül együtt magasabb foglalkoztatással. Ezt főleg egy olyan változástól várhatjuk, mely – a célszerűbb földhasználatnak tulajdoníthatóan – nagyobb szerepet adna a zöldség- és gyümölcs-termesztésnek.

A hulladékgazdálkodás feltételeinek a megszigorítása (főként a termékdíjak kiterjesztése) évi 50-60 md Ft bevételt jelenthetne a költségvetésnek. Ugyancsak a szabályozás szigorításával – tehát nem költségvetési forrásokból – rövid távon néhány ezer, nagyobb időtávlatban évi tízezer nagyságrendben bővíthetne a foglalkoztatás.

Javaslat a hazai foglalkoztatási politika reformjára

Hazánk és az EU foglalkoztatási helyzetét a 2004. évi csatlakozástól 2008-ig áttekintve azt látjuk, hogy csak nálunk csökkent a foglalkoztatás. A 2008-ban kezdődő válság időszakában is folytatódott ez a kedvezőtlen tendencia: nőtt az Európai Unió egészét jellemző és a magyar munkanélküliségi ráta közötti különbség. Ezt a tényt azért fontos jól alátámasztani, mert csak ezzel lehet a hazai munkahelyek védelmét indokolni, amelyet addig lehet érvényesíteni, amíg hazánk foglalkoztatási szintje el nem éri az EU15 országok szintjét.⁴ A másfél milliós munkaképes korú inaktív lakosság foglalkoztatása óriási nemzetgazdasági lehetőség, ennek döntő hatása lenne az államháztartás egyensúlyára.

Az elmúlt évtizedekben Magyarországon elsősorban a fajlagosan legmagasabb tőkeigényű fejlesztéseket erőltették, a tőkevonzó befektetések számára biztosítottak abszolút elsőbbséget. Ezek jelentős részét nem ellenőrizték, ezért a reálisnál magasabb befektetési értéket tüntettek fel, mert ezzel nagyobb állami támogatást kaptak, ráadásul ezen „többletre” gyakorlatilag adómentes amortizációt számolhattak el. Így a külföldi tőkét kétszeresen is a hazai munkaerő alkalmazása ellen ösztönözték. A külföldiek általi privatizáció nettó módon nem növelte a foglalkoztatottak számát, hanem döntően csak átcsoportosítás történt belföldről külföldi tulajdonba. Ezen belül azonban további foglalkoztatás-csökkentés történt. Például a villamosenergia-ipari privatizáció következményeként az ott dolgozók átlagos állományi létszáma 1995 és 2005 között kevesebb mint a felére zsugorodott. A fentiekből egyértelműen az a következtetés vonható le, hogy a külföldi működőtőke munkahelyek létesítése szempontjából – a jelenlegi támogatási rendszer alkalmazásával – érdemben nem jelentett és nem jelenthet megoldást.

A KSH felmérése szerint a 2009. július-szeptember időszakban a 15-74 éves népesség 3466,5 ezer fős állományából, mindössze 338,6 ezer fő nyilatkozott úgy, hogy dolgozni szeretne, és 3127,9 ezer fő úgy, hogy nem kíván dolgozni! Ezt a tragikus, a személyiséget romboló helyzetet csak a munkavállalási hajlam erősítésével, sokoldalú (elsősorban nevelési)

⁴ Az EK-szerződés 87. cikke (3) bekezdésének a) pontja által biztosított kivétel szerint engedélyezhető az olyan területek gazdasági fejlődését előmozdító támogatás, ahol rendkívül alacsony az életszínvonal vagy jelentős az alulfoglalkoztatottság.

intézkedések összehangolásával, komplex program keretében lehet az élhető társadalom irányába visszafordítani.

Két megoldás lehetséges. Az első a szociális támogatási rendszer felülvizsgálata és redukálása. Amerikában 1996-ban olyan rendszert vezettek be, amely nem ad lehetőséget élethosszig tartó segélyezésre (ezt egy életre 5 kumulált évben maximalizálták), és az alacsonyabb bérű munkát is jobban támogatják, mint a munkanélküliséget, főleg természetben. A törvény megszüntette az önkéntes munkanélküliség kialakulásának lehetőségét. A másik, munkára készítető rendszert Angliában vezették be 1997-ben. Ennek keretében a munkanélkülinek folyamatosan kell bizonyítania, hogy állást keres és mindent megtesz azért, hogy elhelyezkedhessen.

Elősegíti a gazdaság stabilizálását a szociális rendszer keresletlénkítő átalakítása is. Ennek lényege az, hogy a segélyek egy részének természetben, hazai és helyi termékekben kellene megtestesülnie. Az államháztartás konszolidált funkcionális mérlegének adatai szerint Magyarország 2005-től évente a GDP közel 20%-át költi a szociális (beleértve a lakás-ügyeket) támogatásokra, ezeknek folyó áron számolt összege 5000 milliárd forintot tesz ki. Ha ebből évente csak 1000 milliárd forint kiadást lehetne helyi termékekből kielégíteni (melynek mintegy 50%-a bérköltség), megfelelő feltétel rendszert kidolgozva, amelyben a szociális juttatásokat igénybevevők érdekeltsége is megteremthető, akkor ez 167 ezer hazai munkahely létesítését tenne lehetővé. Ez már olyan pozitív hatást gyakorolhat az államháztartás bevételeire, hogy adószerkezeti változásra is lehetőséget nyújt: az 500 milliárd Ft bérköltség 40%-a, 200 milliárd Ft közvetlen államháztartási bevétel és a közvetett fogyasztó oldali adóbevétel további közel 100 milliárd forintot tehet ki. Tehát érdemes a foglalkoztatás-növelési kormányprogram keretében külön a szociális kiadások korszerűsítését napirendre tűzni.

Javaslataink makrogazdasági hatásai

Az eddigi gyakorlati tapasztalatok, valamint a modellek szerint a GNI növekszik a kevésbé energia- és szállításiigényes, azaz az korszerűbb gazdasági szerkezet, a piactorzító jelenségek csökkenése, a jobb környezeti és egészségi állapot, valamint mindenekelőtt a hazai munkaerő nagyobb mértékű bevonása következtében. Az élőkommunikáció-igényes tevékenységek a korábbinál kedvezőbb helyzetbe kerülnek, hiszen a javasolt intézkedések hatására keletkező jelentős többletbevételt elsősorban az élőkommunikáció terheinek csökkentésére fordítjuk. Az energiát, a nyersanyag-felhasználást, az importot adóztatjuk meg fokozottabban, illetve ezek támogatását csökkentjük. Mindezek következtében növekszik a hazai foglalkoztatottság.

A zöld gazdaság energia-megtakarító hatásain túl fontos látnunk, hogy a termelési tényezők relatív áraiban okozott változások (olcsóbb munkaerő, drágább energia) is a kevésbé energia-igényes szerkezet felé tolják el a magyar gazdaságot. Csökken a kőolaj- és gépjármű-import. A hazai élőkommunikáció kiszorítja az import egy részét, illetve a hazai gazdasági tevékenységekre több forrás jut. Mindez kedvezően hat a külkereskedelmi mérlegre.

Az üzemanyagárak, a személygépkocsi-használat, a közúti fuvarozás, a légi közlekedés árai emelkednek, az élőkommunikáció-igényes hazai szolgáltatások és termékek árai csökkennek. Ezért összességében nem növekszik az infláció, sőt hosszabb távon a korszerűbb gazdasági szerkezet kialakulása és a környezetszennyezés csökkenése következtében mérséklődik az inflációs nyomás. (Egyebek mellett azért is, mert a tömegközlekedés és a vasúti szállítás

növekvő aránya a fajlagos alacsonyabb költségek miatt viszonylagos árcsökkenést eredményez.)

Javul az innováció. Amint az OECD egyik tanulmánya megállapítja⁵, a környezetbarát fejlesztési politikát célzó intézkedések hatása sokoldalúan jelentkezik az energiahatékonyság javításában, ami jelentősen különbözik az energiaátalakítás egyoldalúságától, és ennek eredményeként olyan megoldásokban ölt testet, ami jelentős innovációval jár.

Fontos követelmény, hogy a költségvetési nyomás hatására a kormány ne folytassa az állami vagyon kiárusítását. A természeti elemek és erőforrások állami tulajdonban maradása a zöld gazdasági stabilizáció alapvető követelménye.

⁵ Ld. például: The Forgotten Benefits of Climate Change Mitigation: Innovation, Technological Leapfrogging, Employment, and Sustainable Development, <http://www.oecd.org/dataoecd/6/49/19524534.pdf>

A résztanulmányok listája

1. Összefoglaló

I. Nemzetközi kitekintés

2. Kiss Károly: **A környezetvédelmi intézkedések szerepe a gazdaság stabilizálásában válság idején – nemzetközi kitekintés**

II. Pénzteremtés a költségvetés számára

3. Lukács András – Pavics Lázár – Horváth Zsolt – Pál János: **Környezetbarát közlekedés**
4. Pavics Lázár – Kiss Károly: **A fosszilis energiák hazai támogatása**

III. A bevételek felhasználása

5. Kiss Károly: **Környezetvédelmi adóreform**
6. Balogh Tamás: **Az állami innovációpolitika mozgástere egy környezetbarát fejlesztéspolitika megvalósításában**
7. Horváth Katalin: **Oktatási ráfordítások és gazdasági fejlődés**
8. Kerpen Gábor – Lukács András: **A közoktatásra fordított kiadások nemzetgazdasági hatásai és közoktatás többletforrás-szükséglete**
9. Kató Gábor és mások: **Az egészség és egészségügyi rendszer fejlesztésének makrogazdasági kérdései**

IV. A foglalkoztatás növelésének lehetőségei

10. Pavics Lázár: **A hazai foglalkoztatás tragikus helyzete és az okok vizsgálata**
11. Kiss Károly: **A bérterhek csökkentésének hatása a foglalkoztatásra**

V. A zöld gazdaság lehetőségei

12. Beliczay Erzsébet: **Épületek energiahatékonysága; több munkahely –kevesebb energiafogyasztás**
13. Tarnai Mária: **Válságkezelés a megújuló energiaforrások részarányának növelésével**
14. Kohlheb Norbert – Podmaniczky László – Skutai Julianna: **Környezetbarát mezőgazdaság**
15. Kiss Krisztina: **Út a nulla hulladékképzés felé a zöld gazdaság élénkítésével**

VI. Jogi és intézményi háttér

16. Bencze Izabella: **A környezetbarát gazdaság és a nemzeti vagyon**
17. Bendik Gábor: **A jogrendszer módosítása a zöld gazdaság kialakítása érdekében**

A szerzők

Balogh Tamás

építőmérnök, közgazdász, a Polinvent Kft. műszaki igazgatója

Bencze Izabella

jogász, a Kincstári Vagyoni Igazgatóság volt vezérigazgató helyettese

Bendik Gábor

ügyvéd, környezetvédelmi szakjogász

Beliczay Erzsébet

építészmérnök, a Levegő Munkacsoport elnökhelyettese

Horváth Katalin

egyetemi oktató, közgazdász

Horváth Zsolt

agrármérnök, közgazdász, a Levegő Munkacsoport igazgatója

Kató és Társa 2003. Tanácsadó Kft.

Kerpen Gábor

pedagógus, a Pedagógusok Demokratikus Szakszervezetének elnöke

Kiss Károly

köz- világ- és környezetgazdász, egy. docens, Budapesti Corvinus Egyetem

Kiss Krisztina

építészmérnök, közgazdász

Kohlheb Norbert

gazdasági agrármérnök, egy. docens, Szent István Egyetem

Lukács András

geofizikus, közgazdász, a Levegő Munkacsoport elnöke

Pavics Lázár

szakközgazdász, nyug. pénzügyminisztériumi szakfőtanácsos

Pál János

környezetgazdász, a Levegő Munkacsoport témafelelőse

Podmaniczky László

agrármérnök, tanszékvezető egy. docens, Szent István Egyetem

Skutai Julianna

környezetgazdálkodási agrármérnök, egy. docens, Szent István Egyetem

Tarnai Mária

közgazdász, doktorandusz, Corvinus Egyetem